

naka muškarcu jer pet osnovnih vjerskih dužnosti smije i treba ispunjavati kao i muškarac (ispovijedanje vjere, molitva, post, zekat, hadž). Prema klasičnom načelu "islam je religija i država" (196) pa vjerski propisi sačinjavaju podlogu za uređenje društva i države. To je dalo povod za nastajanje različitih pravnih 'škola' od kojih neke pretežu u tzv. radikalnim a druge u umjerenim muslimanskim državama. Šerijat štiti vjerske manjine, osobito ako su pripadnici Knjige (kršćani i židovi), ali nema "ljudskih prava" u zapadnjačkom smislu. Zato u muslimanskim državama nemuslimani su samo zakonom zaštićena manjina te u tom smislu tolerirani, ali ne jednakopravni u zapadnjačkom smislu riječi (202). Islam od svojih sljedbenika traži "punu solidarnost s braćom u istoj vjeri, djelomičnu solidarnost s onima koji drugačije vjeruju, kao što su židovi i kršćani te nikakvu solidarnost s onima koji ne vjeruju" (204). Za muslimane koji žive u zapadoneuropskim državama ključno je pitanje s jedne strane integrirati se u društvo a s druge sačuvati svoj vjernički identitet.

Iza svakog poglavlja navedena je osnovna literatura na njemačkom. Svi su prilozi pisani dijaloški u smislu da sljedbenici dotičnih religija mogu prepoznati sebe u onome što autori pišu o njihovoj religijskoj i etičkoj tradiciji. Na hrvatskom religioškom i teološkom području takvih knjiga još uvijek je veoma malo. Zato će oni koji proučavaju etiku različitih religija sa stajališta vjerničkog djelovanja u pluralističkom svijetu u ovoj knjizi naći solidne informacije.

Mato Zovkić

Egzegetske, ekumenske i međureligijske natuknice u Suvremenoj katoličkoj enciklopediji

Michael GLAZIER i Monika K. HELLOWIG (priredili), *Suvremena katolička enciklopedija*, prijevod s engleskog, Laus, Split 1998, format 21x28 cm, 1087+32 str. fotografija.

Enciklopedija sadrži oko 1300 natuknica te još oko 150 naslova koji upućuju na srodne natuknice. Uzmemo li u obzir svetopisamske pojmove i osobe koje su se bavile istraživanjem Svetoga Pisma, mogli bismo reći da egzegetskih natuknica ima oko 180. Izvjesne elemente ekumenskog gibanja sadrže i članci iz dogmatske teologije, ekleziologije, crkvene povijesti te čak ustrojstva Rimske kurije. Ekumenskih natuknica ima oko 40. Članaka koji prikazuju nek-ršćanske religije i kulture ima oko 30. Za ove i druge vrste natuknica ključan je članak "Katolicizam" (460-465). Napísao ga je isusovac Thomas P. Rausch koji predaje na Loyola Marymount university u Los Angelesu (podatke o znanstvenim institucijama na kojima rade pojedini pisci priloga, redaktori hrvatskog izdanja nisu smatrali važnima za hrvatske čitatelje pa ih nisu ni navodili u popisu autora, str. 1083-1086). Tu je rečeno da je katolicizam "bitno crkveni način

doživljavanja kršćanske vjere. Crkva za katolike nikada ne može biti puka sociološki shvaćena vjerska ustanova. Ona ima prije duboko mističnu, sakramentalnu dimenziju, jer posreduje misterijsku božansku prisutnost svojim članovima i po svojim članovima". Polazeći od otačkog razdoblja, kaže da na katolicizam bitno pripada ne odbacivati svijet nego u njemu gledati tragove božanskoga te zatim uspoređuje vanjske i unutarnje crte katolicizma i reformatorskog kršćanstva. Pokazuje kako je katolicizam "u načelu otvoren svoj istini, svemu onome što je istinski ljudsko ili prirodno dobro". U glavna svojstva suvremenog katolicizma ubraja obnovu Crkve, ekumenizam, vjersku slobodu i zalaganje za socijalnu pravdu. U okvirne natuknice iz ove tematike pripada i "Drugi vatikanski sabor" (189-197) koji je napisao dominikanac Austin Flannery, djelatnik ustanove Dominican Publications u Dublinu. Pregledno je prikazao pripremu, četiri zasjedanja, četiri konstitucije, devet dekreta i tri deklaracije.

a) *Egzegetski* su značajne natuknice: Biblija: čitanje Biblije, novozavjetni spisi, starozavjetni spisi, biblijska arheologija, biblijski rukopisi (87-104), Duh Sveti (206-213), Fundamentalizam (300-302), Hermeneutika (340-341), Isus Krist - Isus i politika (389-396), Izvještaji o djetinjstvu Isusovu - Izvještaji o mucu (411-423), Jeruzalem u Isusovo vrijeme (426-430), Kraljevstvo Božje (494-495), Lagrange (518-519), Modernizam (617-619), Objava (664-667), Opravdanje (683-686), Parabole (710-713), Pavao (727-733), Petoknjižje (739-742), Prijateljstvo (779-784), Psalmi (797-

800), Svetost (934-938), Traganje za povijesnim Isusom (992), Učenik (995-996), Uskrsnuće Kristovo (1005-1008), Vaux (1019-1021), Vlast u Crkvi (1032-1034), Znanstveno istraživanje Biblije (1056-1057). Ova posljednja govori da se radi o proučavanju izvornog teksta pojedine izreke ili knjige, zatim o književnom sastavu i vrsti u kontekstu povijesnog nastanka cijele Biblije i pojedinog spisa te o svrsi i teologiji dotične knjige. Posebno su zanimljivi i bogati prilozi o biblijskoj arheologiji, Isusovu djetinjstvu i mucu te o Pavlovoj teologiji. Ovdje sam namjerno "izvukao" i one teme koje na oko nisu strogo egzegetske, ali su ih autori bibličarski obradili, kao npr. opravdanje, prijateljstvo, svetost. Čitatelj koji traži informaciju o pojedinoj knjizi Staroga ili Novoga zavjeta treba otvoriti natuknicu "Biblija: starozavjetni spisi" (92-98), odnosno "Biblija: novozavjetni spisi" (89-91) a zatim proći srodne natuknice na koje priređivači upućuju pri završetku dotičnog članka. Bibličar bi poželio da je posebno obrađena tema "Evangelje", ali je ona djelomično prisutna u natuknici "Evangelizacija". U egzegetsko područje zadiru i druge teme, kao npr. Crkva, Poklad vjere, Vjera, Zvanje i dr.

b) *Ekumenski* je najvažnija natuknica "Ekumenizam" (244-246) u kojoj Georg Tavard uz kratki povijesni prikaz prvenstveno iznosi nauk Drugog vatikanskog sabora o potrebi veće vjernosti Kristu da bi svi kršćani bili bliži jedni drugima. Zatim raščlanjuje poslijesaborske dokumente o dijalogu razdvojenih kršćana, ne zaobilazeći novi problem ređenja žena koji nije postojao u vrijeme održavanja

sabora. Značajno je da priređivači pri kraju upućuju na druge bitne natuknice: Drugi Vatikanski sabor (189-197), Istočne Crkve (385-389), Ivan XXIII. (404-408). Za katoličko razumijevanje zapadnih kršćana koji su odvojeni od Svete Stolice važne su natuknice: Apostolsko nasljedstvo (46), Anglikanizam-anglikansko ređenje (51-52), Crkva u Britaniji (119-120), Calvin (128-129), Hijerarhija istina (343-344), Krivovjerje/Krivovjerci (497-501), Luterani-Luther (545-548), Papin primat (703-704), Papinstvo (705-710), Protestantizam (791-792), Reformacija (819-831). Za katolike odgojene u polemičkom i apologetskom mentalitetu bit će istinska novost pozitivne crte Calvina, Luthera i reformacije. Važni su za poimanje i prakticiranje ekumenizma i prilozi poput: Doktrinarni razvoj (182-184), Episkoparci (261-262), Katolicizam (460-465), Newman (652-654), Pravovjerje (766-767), Učiteljstvo (996-997), Ultramontanizam (997-998) i dr. Marcel Chappin, u svojoj recenziji ove knjige (*Gregorianum* 1997, 583-585) smatra sjajnim prilog o katolicizmu, upozorava na neke manje i veće omaške u nizu drugih te drži da su prilozi o reformaciji i papinstvu trebali biti precizniji. Ipak ističe da "ovi promašaji ne umanjuju visoku opću kakvoću" (584).

c) *Medureligijskim* natuknicama osnovna podloga je "Vjerska sloboda" (1029-1031). Uz kratke povijesne informacije o stavu Crkve prema hereticima i nekršćanskim religijama autorica Angelyn Dries (benediktinka koja predaje na Cardinal Stritch College u gradu Milwaukee, država Wisconsin - u hrvatskom izdanju krivo je otisnuto posljednje slovo kratice za njezinu

redovničku pripadnost, OSF) pojašnjava današnji nauk Crkve o tome na temelju deklaracije *Dignitatis humanae personane* te pokazuje kako sabor tome pristupa sa stajališta prava ljudske osobe (ne sa stajališta prava istine, kao raniji dokumenti i teolozi!) Ona zaključuje: "Ono što je značajno u ovom dokumentu, koji je upućen svim ljudima svijeta, jest priznanje valjanosti traganja za istinom među svim ljudima drugih vjera." Kratka natuknica "Inkulturacija" (369-370) također je važna za ovu tematiku, jer je to "stalno međudjelovanje vjere i kulture na korist objiju". Nažalost, ne postoje natuknice "Religije" ni "Medureligijski dijalog". Nešto od toga nalazi se u natuknicama o pojedinim nekršćanskim religijama ili u natuknici "Merton" (581-584), jer se on uz duhovnost i socijalno učenje bavio također mirotvorstvom i nekršćanskim religijama. Za ovu temu vrlo je zanimljiva natuknica "Križarski ratovi" (502-506) u kojoj su iznešena nasilja katoličkih ratnika nad pravoslavnima kroz čije zemlje su prolazili i nad muslimanima u Palestini te je u zaključku istaknuto da "suvremeno kršćanstvo s pravom odbacuje ratove radi religije, ali križarski ratovi su jedincati trenutak u razvoju vjere". Natuknica "Budizam" (121-122) pomoći će našim čitateljima da donekle otkriju što od budizma privlači neke Europljane koji nisu odgojeni u vjeri svoje obitelji, a natuknica "Islam" (377-382) otklanja neke predrasude kršćana o Muhamedu te iznosi unutarnju povezanost židovstva, kršćanska i islama kao abrahamovskih religija.

Za daljnje informacije iz ovog područja hrvatski čitatelji trebati

će posizati i za drugim postojećim knjigama, kao što su npr. *Religije svijeta*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost 1987. te H. Küng (izdao), *Kršćanstvo i svjetske religije. Uvod u dijalog s islamom, hinduizmom i budizmom*, Zagreb, Naprijed 1994. Očekuje se *Religijski leksikon* koji uređuje dr. Adalbet Rebić na inicijativu Hrvatskog leksikografskog zavoda u Zagrebu.

U *Glasi Koncila* od 11. siječnja 1998, str. 5, mogli smo pročitati članak Stanka Tenšeka o pregledu vjerskih knjiga izdanih u Francuskoj tijekom 1997. Izdavačkim pothvatom godine proglašena je *Encyclopédie des religions* (Enciklopedija religija), u dva sveska, na kojoj je kroz pet godina radilo 130 antropologa, povjesničara, filozofa, teologa, psihoanalitičara i sociologa iz cijelog svijeta pod ravnanjem trojice francuskih stručnjaka. Drugo privlačno djelo bila je *Théo. L'encyclopédie catholique pour tous* (Katolička enciklopedija za sve Teo) u jednom svesku, na 1304 stranice. Bilo bi zanimljivo usporediti *Suvremenu katoličku enciklopediju* koju su priređivali anglosaksonski teolozi za katolike u tim zemljama, a sada je dostupna i čitateljima hrvatskog jezika, s ovom koju su priredili francuski teolozi.

Pojava ovakvih knjiga u inozemstvu i kod nas pokazuje troje: a) religije su i u sekulariziranom svijetu ljudima zanimljive te traže informacije o njima, makar je odvojenost države od vjerskih zajednica političko-kulturni trend koji ostaje; b) katolici postaju svjesni religijskog i kulturnog pluralizma i stoga traže informacije o nekataličkim kršćanima i nekršćanskim religijama; c) mi Hrvati i Crkva u Hrvata ovom i sličnim knjigama

ostajemo u kontekstu svjetskih i katoličkih izdavačkih pothvata.

Mato Zovkić

Zauzimanje Katoličke Crkve za ljudska prava i građanske slobode u Bosni i Hercegovini 1991-1996.

Velimir BLAŽEVIĆ (priredio), *Katolička Crkva i rat u Bosni i Hercegovini. Dokumenti o stavovima i zauzimanju Katoličke Crkve za mir i poštivanje ljudskih prava i građanskih sloboda i za očuvanje države Bosne i Hercegovine (1989.-1996.)*, "Svjetlo riječi" i Franjevačka teologija, Sarajevo 1998, 606 str.

Jeste li ikada hodali po mahovini u šumi? Stanete cipelom, mahovina se uvije. Dignete cipelu, mahovina se vrati u prvotno stanje. Koliko god puta to ponovili, uvijek će se dogoditi isto. Mahovina se neće dati pobijediti. Uvijek će se vraćati, kao da želi reći: Ovako treba biti.

Ova mi se usporedba nameće kad listam ovu opsežnu knjigu dokumenata o držanju Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini u jednom od najtragičnijih njezinih razdoblja. Dugujemo zahvalnost dr. fra Velimiru Blaževiću što je priredio ovo opsežno i dragocjeno